

Nova kritična paradigma medkulturne eksistence literature

Jola Škulj

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Novi trg 5, SI-1000 Ljubljana
jsk@zrc-sazu.si

Tukajšnje razpravljanje izhaja iz aktualne teze Samuela Webra, da današnje humanistične discipline, kamor sodi tudi preučevanje literatur, terjajo ponovni premislek singularnega, kar pomeni, da je treba v kompleksni mreži kulturnega spomina in kulturnih transferjev imeti v evidenci izčrpno mapiranje sledi – te so zanj seveda »sledi razlik« – ki singularno pojavnost literature v nekem prostoru vedno znova vzpostavljajo in zagotavljajo njeno živost.

Ključne besede: literarna zgodovina / kulturna realnost / neprimerljive singularnosti (Samuel Weber) / asimetričnosti literarnega razvoja / literarna metodologija / mejna gnoza (Walter Mignolo) / drugost / izjema (Kierkegaard)

Podmene nove kritične paradigme medkulturne eksistence literature si prizadevajo analitično razumeti *dejanskost kulturnih prostorov* ter literarne pojavnosti in njihovo zgodovinsko stvarnost hermenevtično razbirati v kompleksnosti semiotskih sledi, v realnih posameznostih oblikotvornih in besedilnih nanosov in v zamotanih vezeh poetoloških učinkovanj. Literarna dejstva, uzrta v takšnih zapletenih mrežah vzajemne medbesedilne fenomenologije in preneglaševanj, pričajo o svojem permanentnem značaju mobilnosti, evidentne nestabilnosti ter nenehnega inventivnega reformuliranja govornih in literarnih matric, kar pomeni, da se tudi identiteta besedil nujno skozi nove diseminacije literature na novo razlaga. Prav zato je v tej kritični paradigmi medkulturne eksistence literature postal aktualen pojem literarnega oziroma *kulturnega transferja*, ki ga bo v nadaljevanju raziskovalnega projekta, osredotočenega na »slovensko« različico svetovne književnosti,¹ zaradi metodološke jasnosti smiselno preliminarno kritično soočiti z naborom nekaterih preinterpretiranih koncepcij primerjalne literarne vede (Spivak, Moretti, Casanova, Weber, Saussy), predvsem pa tistimi pogledi, ki so novo kritično vsebino črpali iz Even-Zoharjeve polisistemske teorije, Lotmanove semiotike kulture, Mignolove »border gnosiz« ali Bhabhiovih pojmovanj »hibridnosti« ter njegovih stališč o »naciji in naraciji«.

Kulturne realnosti kot *konstelacije* in asimetrije literarnega razvoja

Nobena kultura ni zgolj vsota² pojavnosti, ampak obstaja kot *živa* totaliteta. Če problem zožimo zgolj na vprašanje literatur, lahko rečemo, da literatura katerega koli jezikovnega teritorija v Evropi pravzaprav predstavlja večplastno realnost, odprto, nedovršeno entiteto, katere mnogovrstna (raznolika) dediščina je strukturirana v zapleteni mreži nenehno preoblikovanih stikov v medkulturnih realnostih. Skozi vso preteklo eksistenco lahko najdemo pri katerikoli kulturi, ne le slovenski, vanjo vpisane raznorodne historične stvarnosti in heterogene geopolitične – s tem pa tudi heterolingvalne – kontekste ali *konstelacije* (Rosendahl Thomsen), tako da posamezne kulture v Evropi že na prvi pogled udejanjajo inherentno asimetrijo svojega razvoja. To pomeni, da tisto, kar je Goetheju predstavljala evropska³ oziroma – kot jo je sam poimenoval – *svetovna* literatura, ne more razodevati kaj zares univerzalnega. Prav nasprotno, dejanskost obstajanja evropskih kulturnih krajin nas – in to je v vzpostavljanju politični stvarnosti združene Evrope še bolj jasno – prepričljivo nagovarja k nujnosti novega premisleka in svežih poti dojemanja »nepriemerljivosti singularnega« (Weber 251) v historičnih prerezih evropskih literarnih realnosti. Nepopačeno, natančno razumevanje svetovne ali pa evropske literature terja izčrpnjše pojme za zajemanje kompleksnosti njenih mnogoterih profilov ali konstelacij.

Ko se lotevamo problematike o slovenski različici svetovne književnosti ali drugače, o vezeh oziroma vpetostih literature slovenskega prostora v »progresivno« igro »razvoja človeške rase, širših razgledov v svetovne vezi med ljudmi«, kot je rekel Goethe (prim. Prendergast 26–53), moramo to dejstvenost »lokalnih zgodovin« in »globalnih zarisov« v svojih raziskavah premisliti s svežega zornega kota, v kompleksni komparativistični perspektivi, ki vključuje tudi poglede t. i. *obmejnih* poetik (Mignolo). Evropske kulture in literature v formiranju svojih zapletenih sistemov, ki jih ni mogoče preprosto zvesti na skupni imenovalec, ohranjajo svojo ireduktibilnost ter terjajo, da se domislamo novih, izčrpnih in detajlnih pristopov za prepoznavanje kompleksnosti dejstev in njihovih neskončnih pojavnih oblik. Ali komparativistika sploh lahko razpravlja o posameznih evropskih literaturah brez kakršnegakoli nanašanja na nacionalno atribucijo? Namera tega prispevka je revidirati prevladujoč in dolgo veljaven pogled na kulture⁴ oz. literature, premisliti kompleksne realnosti kulturnih in literarnih identitet, pa tudi poglede na evropske (in nacionalne) literarne korpuse in kanone, ki so se v zadnjem stoletju in pol gotovo spremenili, kot se je preoblikovala tudi ideja nacionalnega, saj nima več enakih (romantičnih) predznakov kot

v 19. stoletju. Ali moderna kozmopolitska perspektiva prek domišljenih pojmov lahko priskrbi bolj obetaven, kompleksnejši, večdimenzionalen ali mnogoznačen vpogled v kulturne realnosti za znanstveno razlagalno prakso?

Pravo razumevanje naših kulturnih in literarnih realnosti terja primeren odziv na težavnosti kulturnih razhajanj in kulturnega pluralizma. Zahteva reformuliranje epistemoloških problemov, ki so podlaga današnjih polisistemskih debat v komparativističnih raziskavah.⁵ Samuel Weber je v svojih tehtnih argumentih glede »mesta, ki gre študiju literature, umetnosti, jezika in filozofije v svetu, ki ga vse bolj obvladuje ekonomska logika profita in izgube« (236), zatrdil, da »naj naloga humanistike [...] postane ne manj ne več kot ta, da *premisli singularno*, ki je nekaj zelo drugačnega od zajemanja individualnega pod splošnim ali posameznega pod celoto« (245).

Odgovornost, da artikuliramo veljavne vpogleda v kompleksne kulturne situacije, tako da razkrijemo njihovo zapleteno, večstransko realnost in krhkost, je izzivalen projekt, četudi smiselno utemeljen v filozofiji konkretnega. Weber pravi, da »dognati nekaj kot realno, ne pomeni preprosto enkrat za vselej ugotoviti (določiti) njegovo eksistenco, ampak dognati, da je ta 'še' zmeraj tukaj, znova navzoča, kakor je bila, kot rezultat ponovitve« (245). V tem okviru se dotakne identitetnega problema in nadaljuje:

Identiteta je skratka odnos, ki predpostavlja ponovno pojavitev. Ni nekaj samozadostnega in hipnega. Ampak predpostavljajoč ponovne pojavitve, predpostavlja proces, ki neizogibno vključuje alteracijo, razliko, transformacijo, pa tudi sličnost. Ko konstruiramo realnost v skladu z logiko identitete, je pravzaprav to, kar delamo, abstrahiranje, ignoriranje ali izključevanje – naše razmejevanje – od dimenzije heterogenosti, zajete v vseh ponovitvah. (245).⁶

V zahtevni sodobni kritiki univerzalizma terja razbiranje *asimetrij* v literarnozgodovinskih potekih in pristopanje k *inkomenzurabilnosti singularnega* sveže usmeritve v literarnoprimerjalnih ter kulturoloških študijah, izziv za preseganje starih ontoloških shem ter kartiranje evropske kulturne eksistence v njeni dialoški identiteti (Škulj). Takšna zahteva izvira iz etičnega imperativa, da revidiramo poglede na literarne in kulturne zgodovine z vidika *izjem* (ali iregularnosti):

Singularno ni *individualno*, prav kot rezultat svojega načina bivanja, ki nikoli ne more biti nekaj enkrat za vselej, ampak, paradokсно, bolj kot *konsekvenco ponovljivosti*. Singularno je tisto, kar se pojavlja (vedno znova vznika), kar ostaja, potem ko je proces ponovitev opravil ves krog: je preostanek ali ostalina, tisto, kar sta Lévinas in za njim Derrida imenovala *sled*. Sled razlike, ki je ni nikoli mogoče reducirati na istost [lat. *idem*] ali sličnost (Weber 245).⁷

Dojemanje evropskih literatur z njihovimi mnogimi obrazy terja kompleksnejše zamisli in bolj holistične pojme, ki lahko izrazijo realnostne principe, diverzitetu – raznolikost in pestrost – kulturnih zgodovin in njihovih prepletajočih se koeksistenc. Evropske literature, umeščene v zgodovinske dispartatnosti, beležijo v sebi raznolik kulturni spomin. Posamezne kulture ohranjajo v sebi historično zavest svojega teritorija in se kot večslojni, mnogovrstni zgodovinski arhivi preteklosti vzdržujejo skozi nenehno spreminjajočo, vedno znova porajajočo se semiosfero. V vseh primerih je *prostor* tisto, kar predstavlja referenčni okvir za vse kulturne oziroma literarne podatke in dokumente. Kako zajeti in dojemati substanco spomina v evropskih literaturah in kako misliti njihove singularnosti kot realnostno ozadje njihove eksistence? Kako metodološko pristopati k asimetrijam v njih in kako domisliti pravi konceptualni okvir za raziskavo njihovih raznoterih arhivov, njihovih heterogenih interesov in njihovega še ne povsem ovrednotenega pomena korelacij? Kulturni vpisi kot semiotska dejstva razvidno dajejo na vpogled artikulirane moči in zmožnosti in razpoznavno mapirajo človekovo samorazumevanje skozi zgodovino. Resna diskusija o evropskih kulturnih realnostih kliče po nujnosti ponovnega premisleka nekaterih ključnih argumentov in izhodišč v sodobnih raziskavah ter študijih, pa tudi v umetniških politikah, da pride do reformuliranja epistemskih predpostavk s stališč postkolonialnih pobud o planetarnosti literatur in kulturnem pluralizmu.

Kompleksnosti medliterarnega obstajanja literatur

Vse evropske umetnosti in literature so rezultanta transgresivne⁸ stvarnosti »kulturnih plemen« (Eliotov pojem). Za evropske teritorije je simptomatično, da so bili v preteklosti asimilirani v raznotere historične okvire različnih cesarstev. Neenaka ozadja kulturnih poti literarnih pojavov po Evropi utelešajo precej nihajoče in spremenljive, zato pa neizogibno neuravnovešene (tudi nepričakovane) kontekste. Tu bi se bilo prav spomniti na dragocena stališča o *interliterarnih procesih*, o katerih je izčrpno razpravljal Dionýz Ďurišín, in na njegove konsekventne razdelave »o tem *nestabilnem* teritoriju teoretičnega iskanja« v njegovem zgodnjem »poskusu sistematičnega komparativističnega študija literature [...] v *Problémy literárnej komparatistiky*, Bratislava, 1967« (Ďurišín, *Teória* 49; podč. JŠ). Tega težavnega vprašanja se je bolj detajlno lotil v svoji kasnejši knjigi o teoriji interliterarnega procesa, kjer je opozoril na »*protislovno enoto* in dialektiko, ki se prevaja v literarnozgodovinsko prakso kot ustvarjalna napetost med nacionalno literarno zgodovino in svetovno literaturo, ali drugače, med

nacionalnimi literarnimi procesi in interliterarnim.« (Đurišin, *Théorie* 49)⁹ Evropske kulture in literature so medkulturna oziroma interliterarna dogajanja in jih je kot protislovne enote potrebno bolj natančno prepoznavati in razbirati.

H kulturnim prostorom evropskih literatur je mogoče metodološko pristopati temeljito in precej bolj empirično, če njih in njihove kulturne identitete razumemo v luči dialogizma s številnimi drugimi kulturami. Celovito zajemajoč kompleksnosti interliterarnega oziroma medkulturnega obstajanja, se Bahtinova ideja dialoga ter Lotmanova koncepcija semiosfere pokažeta kot še posebej uporabna pojma; oboje omogoča razumevati kulturne realizacije kot *odprti niz*, kot kulturno življenje *v procesu neukinljive menjave, reakcentuiranja in prenove*. Ustroji kulturnih dogajanj so ves čas teritorializirani in deteritorializirani v dinamiki kulturnega transferja. Ideja transgresivnosti, izpostavljena malo prej v stališču o evropskih »kulturnih plemenih«, implicira Bahtinovo gledišče *drugosti* oziroma drugačnosti. Za kakršenkoli primer že gre, drugost je realnostni princip literature in kateregakoli kulturnega dosežka (prim. de Man, *Dialogue* 103). Drugost je nepreklicno naša kulturna realnost. Z Bahtinovega pogleda velja, da je *nasebnost darilo drugega*.

V kontinuiranem dogajanju formiranja naših kulturnih realnosti ima drugost precej bolj bistveno vlogo, kot se morda zdi. Princip identitete je v soodnosnosti s principom drugosti ali, z Bahtinovo terminologijo, sovpada s principom dialogizma. Konstruiranje nasebnosti naše lastne kulture je dogodek rezistence; v vsakem primeru gre za dialoški odziv, za razhajanje, celo nesoglasje: »*Razlika* je tisto, kar omogoča identiteti, da je to, kar je.« (Descombes, *Modern* 40)¹⁰ Vzpostavljanje nasebnosti, je podeljevanje ali osvetljevanje (razumevanje) pomena ali namer lastnega jaza; je *odgovorno* dejanje, v katerem razkrijemo, kako sami sebe interpretiramo, kateri obraz želimo ohraniti, za katere interese nam gre. Stališče o evropskih literaturah in njihovih kulturnih identitetah kot zgolj nečem, kar se udejanja prek nacionalnih jezikov in avtohtonih reprezentacij, se zdi preveč omejujoče. Sodobna humanistika se danes zaveda, da sta jezikovna skupnost (nem. *Sprachgeschichte*) in etnična skupnost (nem. *Volksgeschichte*) dve različni kategoriji.¹¹ Jezikovni kontinuum je zgolj delen, v bistvu nenatančen in nezadosten kriterij za prevpraševanje ter resno in izčrpno razpravljanje o eksistenci ljudstev ter o njihovi ustvarjalnosti na svojih ozemljih. Dejansko je pomanjkljiv za izčrpno pregledovanje in beleženje zgodovinskih primerov prekrivajočega se kulturnega spomina, ki ga najdemo v večini evropskih literatur. Vsekakor ni zanesljiv pogoj, da bi uspešno in učinkovito spoznavali *žive* probleme in okoliščine kulturnih realnosti. Meje nacionalnih jezikov in etnij so preveč ekskluzivne, da bi zadovoljivo predstavljale

razločevalne fiziognomije dejanskega, kulturnega in historičnega izkustva skozi stoletja, celo v času, ko atribucija nacionalnega še niti ni bila uza-veščena. Večjezične sledi so inherentne vsaki kulturi in literaturi in celo repozitorij besedja, ki obstaja v jeziku, lahko razkrije takšen dotok (vdor) sledi različnih etničnih kontaktov in preteklih kulturnih vezi. Svojskost (lat. *ipse*) in drugost sta vseskozi močna vzajemna diskurzivna faktorja. Naše evropske kulturne razlike in diskontinuitete so oblikovane v dinamiki njunih vzajemnih skupnih vezi: drugost kot načelo diskontinuitete in nasebnost kot zavest kontinuitete. Raznolike zaznave, domišljija in reprezentacije naših samopodob so vpisane v kronotopične in transhistorične matrice naših literatur in v njihovo zapleteno eksistenco medsebojnega prežemanja. Preživetvena igra, ki poteka v ozadju človeškega prebivanja, uveljavlja vedno nove samosvoje zahteve v konstituiranju spremenljivih, ustrezno prilagajajočih se tradicij literarnih diskurzov in njihovih primarnih fokusov – samorazumevanja ljudi.

K evropskim literarnim eksistencam ne moremo pristopati kot k homogenim (istorodnim in enovitim) dogodkom. (Realizacija romantike v nemški literaturi je precej drugačna kot v angleški in ta je spet drugačna od francoske, slovenska romantika pa drugačna od vseh omenjenih.) Pa vendar, ali smo pripravljeni in metodološko zadosti opremljeni, da bi literature v naših evropskih kulturnih prostorih sploh dojemali in razmišljali o njih kot o singularnih pojavnostih, kot o nečem *protislovnem* (ali z Đurišino sintagmo »*unité contradictoire*«), o nečem *skupnem*, pa vendarle *raznolikem* ter hkrati o pluralnosti in vzajemnosti, o čemer je govorila formalna peticija *Za humanistično in večjezično Evropo, bogato v svoji kulturni raznolikosti* s prvopodpisnikoma Bourdieujem in Kristevo iz sredine devetdesetih let?¹² Ali smo v evropskih literaturah zmožni razbirati singularnosti, razpravljati o njihovi kompleksni podobi, vtkani na veličastni preprogi, pa hkrati minuciozno razčleniti pojav in zajeti vso njihovo vzajemno sprepletenost? Kako naj učinkovito razbiramo v njih ta večglasen uvid v njihove heterogenosti? Ali si lahko sploh predstavljamo »nekakšno *spacialno* zgodovino« literature, o kateri govori Casanova (5)?

Za konceptualizacijo literarnega razvoja onkraj logike izključevanja

Če imamo v mislih, da literatura obstaja in ima izvor v »posebnem čutu za človeka« (Weber 251), potem so ustrezne konceptualizacije in poti za dostopanje k heterogenosti nujne, da bi bolj odgovorno in v polisistemski perspektivi premislili same manifestacije literarnega. Literatura kot sno-

vanje (Heidegger *Dichtung*) je vedno nekaj ustvarjenega in neizogibno je vsakokrat razbirana kot logika in ustroj ustvarjalnega odzivanja. Od tod izhaja, da vsaka učinkovita transakcija kulturnih idej in misli vpleta *dialogske* iniciative, ki omogočajo pogajanja z drugostjo. Literarne stvari, ki so historični viri (in bogastvo) gibanja »mislečega uma« (Goethe), so za razbiranje vseskozi na voljo v njihovi neposrednosti in aktualnosti, vendar pa njihov multifokalni geokritični temelj vedno predstavlja njihov *referenčni okvir*. Aktualizirana skozi branja so literarna dela neukinljive, na videz *inkonkluзивne*, nikoli finalizirane realnosti. Kot take jih je v njihovem semiotskem obstajanju mogoče videti kot fragmente ali materialnosti polne vrzeli, ki dobivajo obliko skozi nedokončano semiozo in vedno spreminjajočo se semiosfero.

Izzivajoče naloge za premik v našem zornem kotu, kadar preučujemo literarne procese in jih fokusiramo v njihovih sprepletenostih skozi bolj razdelan in ekstenziven pogled,¹³ nas lahko pomaknejo bližje k sami igri literarne inštitucije, v katero je umetniško delo vpleteno. Zahteva za analitično bolj pretanjeno razumevanje evropskih literarnih realnosti in za subtilnejše pojme, kot sta dialog ali narativna identiteta (prim. Ricoeur 1991), nam omogoča bolj izčrpno razbiranje in identificiranje vedno znova premeščenih terenov literatur. Zavzemajoč se za takšne ustrezne literarne kategorije, ki bolj izčrpno povzemajo *kočljivo, relacijsko, nestabilno*, predstavlja ta izziv poskus konceptualizirati vpogled v kompleksne situacije onkraj preprostega binarizma ali, z drugimi besedami, onkraj logike izključevanja. To omogoča razkriti šibkost do zdaj prevladujoče, globoko ukoreninjene paradigme glede študija literatur, ki je po svojem izvoru izrazito evropocentrična (npr. kot nacionalnih literatur; ali pa – z Morettijevo oznako – metropolitanskih literatur). Pravzaprav ta pogled spodnaša vsakršno nadrednost, priznavanje centra ali hegemonijo, neomajno in nepremakljivo veljavo, vsakršno absolutno določilo, četudi ne tistega, ki ga Đurišin, ko razpravlja o literaturi, imenuje *centrisme interlittéraire* (*Théorie* 50–51). Medliterarnost in medkulturnost, pa tudi dialog, semiosfera ali narativna identiteta so fluidni pojmi, ki čvrsto zajamejo same nomadske načine obstajanja literatur. Takšen poziv za izčrpnije sheme in pojme, da bi učinkovito zajeli kompleksnost literarnih dejstev v njihovi *bežni, uhajajoči* ali začasni, *tranzientni* dejanskosti, ki referirajo tudi same fasete *konfliktnosti in kontradikcije*, manifestira z inkluzivnim pogledom na literature tendenco premagovanja metafizične binarne logike premoči ali prevlade. To nam olajšuje adekvatnejši pristop in razbiranje dejanskih asimetrij v literarnih in kulturnih zgodovinah Evrope in sveta, s tem pa lahko tudi bolje razumemo to, kar Weber imenuje *inkomenzurabilnost singularnega* (251) ali z drugo besedo, *ne(pri)merljivost izjem* ali *enkratnosti*. Semiotsko razumevanje literatur

in kultur se povsem zaveda, da semiotski prostor »ni [...] en sam kodni ustroj, ampak *niz povezanih, a različnih sistemov*« (Lotman 125; podč. JŠ). Ko vstopamo v to miselno izzivajočo zagonetko »povezanih, a različnih sistemov« – kar ima za posledico vedno znova povedane zgodbe identitet literature, pa tudi vedno na novo *upovedane* (tj. *narativizirane*) zgodovine literatur – je to edinole možno z gledišč čezmejnih poetik, torej pogleda, ki se dobro zaveda planetarne medkulturne oz. medliterarne eksistence, čezjezikovnih in čezkulturnih učinkov ter ideje *postnacionalnega*. To gledišče se zaveda in je pristojno, da so nam takšne kompleksnosti na voljo zgolj kot konstrukti, dani v narativizaciji.¹⁴

Tako se lahko pomaknemo bliže k ukvarjanju s konkretnostjo kulturnih realnosti in na novo premislimo fakticiteto literatur v Evropi in svetu. Bahtinova ideja o dialogu, ki se zdi učinkovita in dragocena, ko obravnavamo evropske ali svetovne kulturne realnosti in jih želimo zajeti v njihovi *živi*, dogajajoči se, *vmesni* eksistenci,¹⁵ pravzaprav korenini v stališčih njegovega filozofskega interesa za konkretnost. Stvarni princip kultur, ustrezno dojet s pojmom dialoga oziroma dialogizma in tako sporočajoč dejansko umevanje razvoja posameznih literatur in razlaganje vrzeli v njih, nam omogoča premagovati nepotrebne »kulturne boje« (Eagleton, »Culture Wars«) in povzeti v model evropskih kulturnih realnosti tudi vse, kar se nam zdi razhajajočega in različnega ali, z Bahtinovo formulacijo, *protislovje* in *konflikt*. Identitetna problematika nas vztrajno zapleta v idiosinkrazije – v samo hermenevitično igro vnovičnega formuliranja in vedno na novo konstruiranega razumevanja posameznih kvalit in enkratnih potez kultur. Razpoznavanje vztrajno preoblikujočih se kolektivitet, ki se manifestirajo v evropskih kulturnih realnostih, s tem, ko nagovarja k ustrežnejšemu upoštevanju asimetriji v dogajanjih kulturnega razvoja, hkrati pripomore k revidiranju še zmeraj prisotnih stališč o zgodovinskem zamudništvu mnogih kultur, ne le v srednji in vzhodni Evropi. Takšno spoznanje lahko nedvomno spremeni dolgo okostenel pogled na metropolitanske in periferne kulturne sisteme in posledično zmehča neustrezno zožen evrocentrični pogled na kanon in kulturni razvoj, tudi ko se srečujemo z neevropskimi literaturami in kulturami v tem planetarnem svetu. Potem bo gotovo tudi razpravljanje o emancipacijskih in hegemonističnih razsežnostih v identiteti povsem odveč (prim. Biti).

Z gledišč primerjalne literarne vede obstaja kulturna identiteta le skozi lastno dekonstruiranje in nepretrgano prodiranje različnih kulturnih vezi. Kot vsaka individualnost predstavlja istovetnost kulture v resnici neka kšna sečišče ali točko srečevanja; pravzaprav je *vmesnik* ali *interface* – za številne medkulturne implikacije in kulturne transferje. Dejansko izkazuje kompleksen večglasen značaj, odprt za svoja lastna spreminjanja, da bi

zadržala svoje lastno obstajanje v novem kontekstu interesov in vrednot. Identiteta vpisuje v sebi pojem invencije, ki – po poststrukturalistični izjavi – »distribuirala svoji dve bistveni vrednosti med dva pola: *konstativ* – ki pokaže ali razkriva, opozarja ali izreka, kaj je – in *performativ* – ki proizvaja, vzpostavlja, preoblikuje« (Derrida, *Psyche* 206).

Narativna istovetnost literatur in »mejna gnoza«

Oblikovanje literarnih razvojev in njihovih kulturnih identitet je mogoče ustrezno premisliti v osvetljavi Ricoeurjeve hermenevitične razdelave pojma identitete, pojasnjene kot narativni problem. Ricoeur je opozoril, da sebstvo, stanje, da ima nekaj individualno identiteto, ne more nikoli implicirati kaj istega/enakega. Izdelal je nadroben kritičen pretres temeljnega razlikovanja med dvema glavnima pomenoma pojma identiteta: *identiteta kot istost* (lat. idem) in *identiteta kot nasebnost* (lat. ipse). Njegov analitičen poseg v idejo identitete nas pomakne bliže k hermenevitičnemu pristopu do identitetnega vprašanja in takšen predlog nudi mnogo bolj izčrpen historični uvid v kulturni spomin evropskih prostorov in v njihove literature. Ko vzpostavljajo poteze svojih kolektivitet v mnogih čezmejnih stikih in v svojih *liminalnih* pogajanjih o kulturni identiteti prek nesoglasij kulturnih tradicij, si realnosti literatur v Evropi s svojimi specifičnimi in raznovrstnimi entitetami – celo kadar pripadajo manjšim narodom ali *šibkim* kulturnim sistemom, če upoštevamo terminologijo Even-Zoharjeve polisistemske teorije (»Polysystem«), – zagotovijo svojo večstransko vitalnost. *Vmesni* položaj kulturne čezmejnosti, ali t. i. obmejnih kultur¹⁶ je mogoče prepoznati, da igra okretno – nedvomno vplivno – vlogo v zgodovinskem razvoju; to gotovo lahko vrže novo luč na mnogoterost kultur v Evropi (prim. Spiridon). Ko je razpravljal o svojih teoretskih pogledih na kulturno *liminalnost* in hibridnost, je Bhabha (*The Location*) podobno vztrajal, da je kulturna produkcija vedno najbolj ustvarjalna tam, kjer je najbolj negotova in ambivalentna.

Razpravljanje o evropskih kulturah si lahko pomaga tudi s porajajočo obliko vednosti, ki jo Mignolo označuje kot »mišljenje meje«. »Njegov pojem *mejne gnoze*,¹⁷ ali tega, kar poznamo z gledišča imperialnih obmejnih ozemelj, spodnaša težnjo zahodnjaške perspektive po dominaciji, in tako limitiranju, razumevanja.« (prim. Mignolo, na zavihu) »Mišljenje meje«, ki v študij literature in kultur vnaša senzibilnost za geohistorične lokacije, je po Mignolu stranski učinek krize zahodnega mišljenja in uteleša premik v *postzahodno* miselnost in umevanje. Mignolo trdi, da se »mejna gnoseologija poraja na presečišču zahodne epistemologije in ne-zahodne vednosti,

ki je zaznamovana z 'modrostjo' prve.« (Mignolo 43) »Mejna gnoseologija (bolj kakor epistemologija) je v vsej svoji kompleksnosti (geokulturni, seksualni, rasni, nacionalni, diasporni, eksilski, itd.) nov način mišljenja, ki se poraja iz občutljivosti in okoliščin vsakdanjega življenja, ustvarjenih s kolonialno zapuščino in ekonomsko globalizacijo.« (Mignolo 46)

Prav gotovo takšne nove poti predstav o heterogenih geokulturnih prostorih Evrope kot *celovite, pa vendarle pluralistične* regije omogočajo pristop – brez totalizacije te pluralnosti – skozi *kritični regionalizem* (prim. Spivak *Other Asias*) kot alternativo pogledom, ki proučujejo posebnosti literatur kot nacionalnih kultur. Z vidika dialogizma in narativne identitete je mogoče raznolike poti literatur in njihove profile kulturnega življenja bolj izčrpno zajeti in bolj verodostojno izrisati zemljevide evropskega literarnega razvoja. Iz tega tudi sledi, da se hkrati z vpogledom v kompleksne situacije onkraj preprostega binarizma nakazuje tudi nov, bolj fluiden pogled, kako razumeti to, kar je doslej veljalo za evropski literarni kanon.

Evropske topografije identitete na globaliziranem križpotju terjajo nadaljnje razjasnitve. Kako daleč nazaj lahko beležimo opcijo takšnih potencialnih kompleksnih vpogledov v literaturo in njena medbesedilna ter medkulturna prežemanja ustrojev? Ali je lahko vidik nacionalnega še vedno enako pristojen koncept, kot je bil v 19. stoletju, ali pa je urbana reorientacija modernistične kulture, ki se je soočala z metropolitanskim identitarnim nelagodjem, potisnila njegov pomen nekako vstran? Kako se skušnja globalnega sveta nanaša na idejo nacionalnega v kulturah? Kultura dvajsetega stoletja je gotovo revidirala dojetje nacionalnega v pomenu, ki so ga prinašala gibanja pomarčne revolucije, čeprav turbulentno vprašanje globalizacije vedno znova prinaša nazaj njegov zastarel pomen. Pa vendar, ali je ideja globalizacije – ki je v vsakdanjem govoru in v politiki obremenjena z vsebino ekonomskih (v bistvu *monoloških*) interesov neoliberalne postindustrialne družbe – v kontekstu literarnih in kulturnih študij sploh relevanten pojem? Leta 2000 je Spivakova v treh predavanjih iz kritične teorije, napisanih za Wellekovo knjižnico, promovirala zaris projekta, utemeljenega v *planetarni* viziji, kot protiutež ideji globalizacije. Njena zamisel komparativistike kot inkluzivne discipline – ki uvaja pojme *čezmejnost* ali prehajanje mej (*crossing borders*), *kolektivitete*, *planetarnost* – in jo tako »osvobaja tradicionalnih nacionalnih sidrišč« (Jean Franco, na platnici knjige G. C. Spivak, *Death*), prinaša obetavno strogost, prek katere lahko premaknemo vpogled in konceptualiziramo kompleksno realnost literatur na evropskem kulturnem zemljevidu pluralnih identitet. Ko razpravljamo in se spopadamo z različnimi zgodovinami literatur na evropskem teritoriju, se dialogizem in narativna identiteta pokažeta za uporabni ideji, ker vnašata temeljitost in pozornost za detajl pri zajemanju spremenljivih kolektivitet literature,

izpričanih v kulturnih sledih. Obe ideji lahko dosti obetavno pripomoreta, da upoštevamo katerikoli atipičen razvoj literatur in nas – temelječ na dejstvih – informirata o heteronomiji kulturnih svetov.

Pristop k literarnim in kulturnozgodovinskim asimetrijam skozi bolj podroben 'postpozitivistično realističen' koncept objektivitete (prim. Mohanty) lahko nudi ponoven premislek in premagovanje pogledov o zamudništvu posamičnih literatur¹⁸ ter zavrže esencialistični pogled na metropolitanske kulture kot homogene sisteme. Evropa je dejansko raznolika entiteta z več obrazi. Lahko jo vidimo kot sklop meja (prim. Leerssen, *Europe*) in kulturno prepredeno z mnogimi obmejnimi formacijami in historično prekrivajočimi plastmi. Rezultat tega so tvorne večjezične ostaline in žive sledi mnogih čezmejnih stikanj, ki poganjajo kulturni in literarni sistem. Dejansko udejanja vsaka kultura kompleksno matrico realnosti. Potencial posameznih čezmejnih individualnosti lahko v resnici omogoči kulturi, da prek kontaktne cone na novo domisli in drugače akcentuira lastno neizčrpno nasebnost in razvije svoj kompleksni večglasni karakter, ki je na voljo njenemu edinstvenemu načinu predruženja, da bi zadržala svojo lastno eksistenco v novem kontekstu interesov. Za literarnimi procesi poteka bohotna vzajemna igra kulturnih pobud kot *živih* faktorjev in takšne dialoške investicije sodelujejo v njihovi prilagajajoči se, hibridni, fluidni, deteritorializirani, pa vendar čvrsti in uporni prezenci. Poti evropskih mnogoglasnih literatur razkrivajo njihov centrifugalni značaj in utelešajo njihove neskončne konfiguracije, njihovo venomer spremenljivo in razsrediščeno dovzetnost. Semiosfera, *celotna nagrmdena zgodovina kulturnih besedil*, vztrajno igra svojo vlogo v ozadju aktualnega življenja literatur; uteleša sile, ki oblikujejo tokove literatur in jih skozi nenehni dialogizem izgrajujejo v stalno prevrednotene in preoblikovane realnosti. Ideja semiosfere implicira pomembno organizacijsko razsežnost v posredovanju znakovnega gradiva in v udejanjanju znakovnega procesa, tj. semiozi; pomeni odločilen *porajajoči* dejavnik in je informacija o transgresivni resničnosti v literaturah in sleherni dinamiki kulture. Predstavlja učinkovito strategijo nepredvidljivega preurejanja kulturnega sistema, ki vpleta kompleksne vzorce učinkov in odgovarjajočih dovršitev v samomotiviranem življenju kultur:

V zgodovini umetnosti [...] dela, ki pripadajo daljnim in preteklim kulturam, še naprej aktivno sodelujejo v razvoju zgodovine umetnosti kot *živi* faktorji. [...] Tu »na delu« ni samo zadnji časovni izsek, ampak *celotna gmota kulturnih tekstov*. [...] V bistvu je vse, kar se nahaja v aktualnem kulturnem spominu, neposredno ali posredno vključeno v kulturno sinhronijo. (Lotman, *Znotraj* 121; podč. JŠ)

Semiosfera predstavlja holistični model sveta za aktualnimi kulturnimi procesi, vendar dejanska organiziranost njenega modela predstavlja kon-

stantno na novo brano entiteto, preoblikovano dejstvenost ali permanentno redefinirano mrežo kulturnih sledi, oblikovano v neprekinjenem dialogu obstajanja literature in kulture. Ključno je, da je struktura semiosfere asimetrična in tako so neizbežno asimetrični tudi učinki, ki jih proizvajajo procesi formiranja in življenja literatur.

Sklepne pripombe

Razumevanje kulturnih sledi in množstva procesov, ki se odvijajo za besedili, pravzaprav vzpostavljanje stika s samim omrežjem zgodovinskih poti za literaturami in kulturnim spominom, oddaljenim in drugačnim od tistega, ki mu pripada bralec, ni prav lahko dosegljiva naloga. Kako naj dojemamo besedila literature in njihove tekstualne nanose, ko vanje skozi branje vstopamo, ter pri tem postuliramo zgodovino te besedilnosti *v ednini*, kot nekaj, kar predstavlja enoto? Zgodovina nedvomno vztrajno implicira edinstveno neposnemljivost, različnost in drugačnost. Weber pripelje tudi tu s svojimi »povsem preliminarnimi pripombami glede strašljivo urgentne topike vsaj do hipotetičnega zaključka«, ko zatrjuje:

Prihodnost humanistike v svetu virtualizacije in globalizacije ne more počivati v nadaljnjem propagiranju modela enotnosti in totalitete za družbe in narode. *Nič več ne more obstajati* v nadaljevanju projekta zahodnjaške modernosti: projekta *razločevanja* in *razmejevanja* kot sredstva konstituiranja varnih in vase zaprtih (samozadostnih) entitet, bodisi posameznikov, skupnosti ali celo 'človečnosti' same. Kajti, če lahko obstaja poseben čut za 'človeka', nekaj, kar ni na noben način kaj gotovega in zagotovljenega, tedaj se ne more nahajati v smeri enotnosti, celovitosti in avtonomije. Rajši mora obstajati *v odprtosti za in do heterogenosti*. Za nič drugega ni šlo in ne gre v ponovnem premisleku ponavljanja, ki poteka od Kierkegaarda do Deleuza in Derridaja. Kierkegaard je odkril besedo in pojem, ki verjetno povzame vse te tendence: pojem *izjeme*. (*The Future* 251–252; podč. JŠ.)

Ko nadaljuje z razlago svojih pogledov, Weber opozori na Kierkegaardovo misel:

[...] kako to Constantin opiše: Navsezadnje se utrudimo od neprestanega blebetanja o univerzalnem in univerzalnem, ponavljanem dosledno do najbolj dolgočasne suhoparnosti. Obstajajo izjeme. Če teh ne moremo razložiti, potem tudi univerzalno ne more biti razloženo. Običajno težave niti ne opazimo, ker o univerzalnem ne razmišljamo s strastjo, ampak z udobno površnostjo. *Izjema pa preiščuje univerzalno z intenzivno strastjo*.¹⁹ (Kierkegaard, cit. po Weber, *The Future* 252; podč. in prevod JŠ).

Weber sklene svojo misel in zapiše:

Pojem izjeme bi tako nadaljeval projekt *separacije*, medtem ko bi hkrati premestil svoj najvišji cilj: *tistega zavarovati sebe, se-parare*, da bi zmanjšal distanco, razliko in alteriteto do funkcij identičnega in konstitutivnega predmeta, do njegovih najbolj oddaljenih mej. Vendar pa pojem izjeme ponovi separacijo, pri tem pa jo transformira in deformira: ponovno jo premisli kot *gibanje rezistence*, ki opredeli in določi, čemur se upira, »normi«, ne da bi bila z njo ali vanjo asimilirana. Naloga za humanistiko bi bila znova premisliti ne le »človeško«, ampak vse, kar je povezano s tem, *ne* kot doslej striktno z vidika univerzalnega, pojma, ampak z vidika izjeme; kar pomeni z vidika tega, kar se odreka ujemanju, kar se upira asimilaciji, vendar kar pri tem razkriva dopuščajóče omejitve vsega sistema, sinteze in vase zaprtosti. (Weber, *The Future* 252).

V luči dialogizma in narativne identitete, pravzaprav z razsežnim pogledom, ki ga je njuna implementacija zmožna ustvariti, je v literaturah prav mogoče prepričljivo spoznati, »kar se odreka ujemanju, kar se upira asimilaciji« (Weber 252). Dialoškost in narativno pojmovanje identitete utelešata učinkovito rešitev za hermenevitično vstopanje v kompleksnosti evropskih kulturnih sledi in nanosov. Dialogizem in narativna identiteta, oboje vpleta nedialektično filozofijo *postajanja*, ki jo lahko najdemo tudi v Deleuzovih poskusih pred njegovimi skupnimi objavami z Guattarijem. V legitimiziranju medkulturnih razbiranj v današnjem svetu in preciznem zajemanju kulturnih mnogoterosti v literaturah kot nehierarhiziranih vknjižbah se nakazuje Deleuzov rizomatski model vednosti kot še ena obetajoča opcija.

Za konec naj se bežno vrnem k vprašanju, kdaj lahko pravzaprav prvič beležimo najzgodnejše simptome takšnih možnih kompleksnih uvidov v literature in v njihova medkulturna in čezkulturna prenikanja vzorcev in mišljenja. Prav gotovo se to ne zgodi pred premiki, ki jih je v svoje poetološke prijeme uvajala modernistična umetnost, ko je skozi svoje žarišče postavila samo bivajoče in njegove vseskozi uhajajoče kvalitete. Modernistični čut za modernost je s svojim tankovestnim prepriševanjem identitete in neizprosno odprtostjo do radikalne sedanosti v bistvu omogočil vpogled v zapleteno dinamiko in pluralne realnosti. Tak pogled je bil možen šele s skušnjo implicitno angažirane narave modernističnih umetniških realizacij, za katerimi je treba razbrati bistveno *zgodovinsko srečanje z eksistenco*, kar je dotlej veljalo za nemogoče, zoprno, pravzaprav potlačeno vprašanje zahodnjaškega mišljenja. Za modernistično matrico (kompleksnost, kaos, modeliranje, mreženje, itd.) se razkriva shema védenja, ki manifestira težnjo premagovanja binarizma kot logike izključevanja. Od tod tudi sledi, zakaj v umetnosti in mišljenju onkraj modernizma obstaja naraščajoči interes za tropološko prikazovanje.

OPOMBE

¹ Gre za projekt »Slovenska« svetovna književnost: umeščanje svetovne književnosti v nacionalni literarni sistem, ki ga na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU vodi Marko Juvan s sodelavci (prim. Juvan 361–370).

² Georg Brandes in Erich Auerbach sta vztrajno zatrjevala, da kakorkoli že razumemo svetovno literaturo, ta ni preprosto knjižnica ali zbirka knjig, pač pa tesno zvezana s svetovnimi historičnimi procesi literature (prim. Madsen 54–75).

³ »Povsod slišimo in beremo o napredku človeške rase, o širših obetih v svetovnih vezeh med ljudmi. Kako daleč je že to, ni v moji pristojnosti, da raziskujem in ugotavljam: kar se mene tiče, skušam le izpostaviti pred mojimi prijatelji svoje prepričanje, da je univerzalna svetovna literatura v procesu formiranja, [...] evropska, pravzaprav univerzalna svetovna literatura [...].« Goethejev pojem svetovne literature Stefan Hoessel-Uhlig razume kot kulturni promet, kot vrsto impresivnega kozmopolitskega druženja nekaterih literatur sveta.

⁴ Kulture so bile identificirane izključno glede na jezik, ni pa bilo upoštevano, da so bili teritoriji literatur vpeti v mnogo bolj kompleksne povezave, tudi v drugojezične imperije in so tako sledi semiosfere vpletale tudi tujejezično produkcijo, v drugem jeziku pa so nastajala tudi besedila domačih avtorjev (npr. Prešernovi nemški soneti).

⁵ Gre za razumevanje, da se literature nenehno izgrajujejo v intersistemskih transfernih procesih tudi preko perifernih literatur (prim. Even-Zohar, *Polyystem Theory*, op.1).

⁶ »Identity, in short, is a relationship that presupposes repetition. It is not self-contained or instantaneous. But in presupposing repetition, it presupposes a process that inevitably entails alteration, difference, transformation as well as similitude. In construing reality in terms of the logic of identity, however, what we do is to abstract from, ignore or exclude – separate ourselves from – the dimension of heterogeneity contained in all repetition.« (Weber 245)

⁷ »The *singular* is not the *individual*, precisely by virtue of its mode of being, which can never be that of a once-and-for-all, but rather, paradoxically, that of an *after-effect of iterability*. The singular is that which emerges, which is left over after the process of iteration has come full circle: it is the remnant or remainder, what Lévinas and after him, Derrida, have called the *trace*. Trace of a difference that can never be reduced to sameness or similitude.« (Weber245)

⁸ Pojem transgresivnega je tu uporabljen kot v geologiji, kjer označuje razprostranjenje morja preko nekega območja ali ozemlja.

⁹ »[...] une *unité contradictoire* et dialectique qui se traduit dans la pratique historico-littéraire comme une tension créatrice entre l'histoire des littératures nationales et de la littérature mondiale, ou bien entre les processus national littéraire et interlittéraire« (Đurišin, *Theóre* 49; podč. JŠ).

¹⁰ »Difference is what enables identity to be itself.« (Descombes 40)

¹¹ Prim. izjavo Petra Štiha ob izidu knjige *Na stičišču svetov. Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja*: »V sodobni humanistiki je danes povsem nesporno, da sta jezikovna in etnična skupnost dve različni kategoriji, kajti jezik ni nujno korelat etnični individualnosti, niti pozitivno – da je vsaki 'etnijski' lasten nezamenljiv jezik – niti negativno – da bi bilo dva različna jezika nujno potrebno pojmovati kot simptom za dve med seboj različni ljudstvi.« (»Z zgodovino se opleta, kot da bi bila samopostrežna trgovina«, *Delo, Sobotna priloga* 21. 11. 2009) Štih bolj razdelano spregovori o kritikah enačenja obeh pojmov v razpravi, objavljeni v *Zgodovinskem časopisu* 65:1–2 (2011). 8–51.

¹² Uradni papirji evropskega komiteja za spoštovanje kultur in jezikov iz devetdesetih let so povzeli peticijo *For a humanist and multilingual Europe, rich of its cultural diversity* in se zavzemali za spoštovanje vrednot »pluralnosti in vzajemnosti« (*plurality and solidarity*).

Dokument je razglašal, »da prihodnost Evrope ne bo ogrožala nacionalnih spominov in jezikovnih dediščin, ampak bo črpala iz kulturnih trezorjev, občanske odgovornosti in politik solidarnosti moč, da bo zgradila razvejano (sijočo) skupnost enakih, združenih, a mnogovrstnih narodov« (»a radiant community of equal, united yet diverse people«). Isto besedilo citira tudi Alberta Moravio, ki je v pluralnosti videl pravo »čudo Evrope« (»the marvel of Europe«).

¹³ Prim. zavzemanje Spivakove (*Death* 108) za široko videnje ali »scopic vision«. Atribut skopičen je ustreznica za prostran, obširen, obilen, širok, razsežen, znaten, jasen. V besedah tipa *mikroskop* ali *laparoskopija* se nanaša na opazovanje, preiskovanje, skrbno gledanje (lat. -scopium gr. -skopion, -skopeion = skop(ein) gledati). Prim. tudi izraz *skoptofobija*, ki pomeni boleštni strah posameznika, da bi bil opazovan.

¹⁴ Stališče, da so občutenja nacionalnosti nekaj narativiziranega, je bilo temeljiteje obdelano že pri Bhabhi.

¹⁵ Formulacijo, da gre za »*interstitial existence*«, najdemo tudi pri Bhabhi.

¹⁶ V angleški strokovni literaturi uporabljajo pojem »*cultural borderlands*«, obstaja tudi posebno polje raziskav, tudi literarnih, ki jih označujejo kot »*borderland studies*«.

¹⁷ V izvorniku je uporabljena sintagma »*border gnosis*«.

¹⁸ Podobne ustroje zamudništva, kot jih je ugotavljala slovenska literarna zgodovina, je mogoče slediti tudi v literaturah belgijskega in nizozemskega prostora.

¹⁹ Takšna strast in intenzivnost je očitno manifestirana v vsakem pravem dialogu.

LITERATURA

- Bahtin, Mihail Mihajlovič. *Speech Genres and Other Late Essays*. Ur. Caryl Emerson in Michael Holquist. Austin: University of Texas Press, 1986.
- Bhabha, Homi K. (ur.). »Introduction: Narrating the Nation« *Nation and Narration*. London-New York: Routledge, 1990, 1–7.
- — —. *The Location of Culture*. London-New York: Routledge, 1994.
- Biti, Vladimir. »Identiteta«. *Primerjalna književnost* 23.1 (2000): 11–22.
- Brandist, Craig. »Two Routes to Concreteness in the Work of the Bakhtin Circle«. *Journal of the History of Ideas* 63.3 (2002): 521–537.
- Casanova, Pascale. *La République mondiale des lettres*. Pariz: Éditions du Seuil, 1999. Angl. prev. *The World Republic of Letters*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2004.
- Deleuze, Gilles in Félix Guattari. *Mille plateaux: capitalisme et schizophrénie*. Pariz: Éditions de minuit, 1980. Angl. prev. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. London-New York: Continuum, 2004.
- Derrida, Jacques. *Psyché: Invention de l'autre*. Pariz: Éditions Galilée, 1983. Angl. prev. »Psyche: Inventions of the Other.« *A Derrida Reader: Between the Blinds*. Ur. Peggy Kamuf. New York: Columbia University Press, 1991. 200–220.
- Descombes, Vincent. *Le Même et l'autre*. Pariz: Éditions de minuit, 1979. Angl. prev. *Modern French Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1980.
- Đurišin, Dionýz. *Theory of Literary Comparativistics*. Bratislava: Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, 1984.
- — —. *Teória medžiliterárneho procesu I. Théorie du processus interlittéraire I*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 1995.
- Eagleton, Terry. »Culture Wars.« *Primerjalna književnost* 23.1 (2000): 1–9.
- Even-Zohar, Itamar. »Polysystem Theory.« *Poetics Today* 1.1-2 (1979): 287–310.
- — —. *Polysystem Studies*. Durham: Duke University Press, 1990. [= *Poetics Today* 11:1].
- Goethe, Johann Wolfgang. *Faust, Part Two*. Angl. prev. Philip Wayne. Hamondsworth: Penguin Classics, 1987, 101.

- Hoesel-Uhlig, Stefan. »Changing Fields: The Directions of Goethe's Weltliteratur.« *Debating World Literature*. Ur. Christopher Prendergast. London and New York: Verso, 2004. 26–53.
- Juvan, Marko. »Ob začetku projekta 'Slovenska' svetovna književnost.« *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Ur. Irena Novak-Popov. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2010. 361–370.
- Leerssen, Joep. »Europe as a Set of Borders.« *Yearbook of European Studies* 6 (1993): 1–14.
- . »Introduction: Philology and the European Construction of National Literatures.« *Editing the Nation's Memory. Textual Scholarship and Nation Building in 19th-Century Europe*. Ur. Dirk Van Hulle in Joep Leerssen. Amsterdam-New York: European Studies Series 26 (2008): 13–27.
- Lotman, Jurij M. *Znotraj mislečib svetov*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2006.
- Madsen, Peter. »World Literature and World Thoughts: Brandes/Auerbach.« *Debating World Literature*. Ur. Christopher Prendergast. London-New York: Verso, 2004. 54–75.
- Man, Paul de. »Dialogue and Dialogism.« *Poetics Today* 4.1 (1983): 99–107.
- . »Literary History and Literary Modernity.« *Daedalus* 99.2 (1970): 384–404.
- Mignolo, Walter. *Local Histories/Global Designs. Coloniality, Subaltern Knowledges, and Border Thinking*. Chichester-Princeton: Princeton University Press, 2000.
- Mohanty, Satya P. *Literary Theory and the Claims of History. Postmodernism, Objectivity, Multicultural Politics*. Ithaca-London: Cornell University Press, 1997.
- Prendergast, Christopher. »The World Republic of Letters.« *Debating World Literature*. Ur. Christopher Prendergast. London-New York: Verso, 2004. 1–25.
- . *Debating World Literature*. London-New York: Verso, 2004.
- Raffoul, François in Eric Sean Nelson (ur.). *Rethinking Facticity*. Albany: State University of New York Press, 2008.
- Ricoeur, Paul. »L'Identité narrative.« *Esprit* 7-8 (1988): 295–304. Angl. prev. »Narrative Identity.« *On Paul Ricoeur. Narrative and Interpretation*. Ur. David Wood, London-New York: Routledge, 1991. 188–199.
- Rosendahl Thomsen, Mads. *Mapping World Literature. International Canonization and Transnational Literatures*. London-New York: Continuum, 2010.
- Spiridon, Monica (ur.). *(Multiple)Europe: Multiple Identity, Multiple Modernity / Europes (multiples): Identités multiples, modernités multiples*. Bukarešta: Ararat, 2002.
- Spivak, Gayatri Chakravorty. *Death of the Discipline*. New York-Chichester: Columbia University Press, 2003.
- . *Other Asias*. Malden-Oxford: Blackwell, 2008.
- Škulj, Jola. »Dialogism as a Non-finalized Concept of 'Truth': Twentieth Century Literature and its Logic of Inconclusiveness.« *Bakhtin and the Humanities*. Ur. Miha Javornik, Marko Juvan, Aleksander Skaza, Jola Škulj, Ivan Verč. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1997. 139–150.
- . »Kulturna identiteta kot dialogizem.« *Primerjalna književnost* 15.1 (1992): 21–30.
- Štih, Peter. »Slovansko, alpskoslovansko ali slovensko? O jeziku slovanskih prebivalcev prostora med Donavo in Jadranom v srednjem veku (pogled zgodovinarja).« *Zgodovinski časopis* 65.1-2 (2011): 8–51.
- Weber, Samuel. »The Future of the Humanities: Experimenting.« *Institution and Interpretation*. Stanford, California: Stanford University Press, 2001, 236–252.
- Wood, David (ur.). *On Paul Ricoeur. Narrative and Interpretation*. London-New York: Routledge, 1991.

A Critical Paradigm of the Intercultural Existence of Literature

Key words: literary history / cultural reality / the incommensurables of the singulars (Samuel Weber) / asymmetries in literary development; literary methodology / border gnosis (Walter Mignolo), otherness / exception (Kierkegaard)

The propositions of the new critical paradigm of the intercultural existence of literature seek to analytically understand the *actuality of cultural spaces* and to hermeneutically decipher literary phenomena and their historical reality in the complexity of semiotic traces, in real individualities of formal and textual deposits, and in complex connections of poetological influences. The literary facts seen in such intricate networks of mutual intertextual phenomenology and re-accentuations attest to their permanent character of mobility, evident instability, and constant inventive reformulation of verbal and literary matrices, which means that the identity of texts is also necessarily re-interpreted though the new dissemination of literature. For this very reason, in this critical paradigm of the intercultural existence of literature, the concept of literary or *cultural transfer* has become topical. For the sake of methodological clarity, in the further research focusing on the “Slovenian” version of world literature it is appropriate to preliminarily critically confront it with a selection of certain reinterpreted conceptions of comparative literature studies (Spivak, Moretti, Casanova, Weber, Saussy), and especially those perspectives that have derived new critical content from Even-Zohar’s polysystem theory, Lotman’s semiotics of culture, Mignolo’s *border gnosis*, or Bhabha’s con

December 2011